

16 Ocak 2026 21:09

Cem Akaş'la bir söyleşi: 'Asıl felaket yapay zekayla yazılmış bir romanı okumak istemeyenlerin azalması olur'

Özgürlüklerin aşındırıldığı, küresel çapta felaketlerin zuhur ettiği, yapay zekanın bir düşmana dönüştüğü bir dünyada rastlantıların buluşturduğu iki gencin aşkı, hayata dair umutları nereye kadar taşıyabilir? Cem Akaş'ın yeni romanı "Sözcüklerin Anlamı" edebiyat, felsefe ve siyasete ilişkin açtığı ara yollarla okurunu anlamın dik yokuşlarına sürüyor.

Soner Can

Sözcüklerin Anlamı, kahramanları Demir ile Duru'nun tuhaf, atarlı ve atraktif hikayesinin arasına ikonlu, vinyetli fragman, alıntı, değini ve aforizmaların serpiştirildiği, ustalıkla kurgulanmış değişik bir Cem Akaş romanı.

Kitabın sonuna bağlam ve söyleminin anlaşılması için **James**

Whitbread'ın "Bölünmüş Gerçekçilik: Ekran-Doygun Bir Anlatı Kuramına

Doğru" başlıklı yazısı eklenmiş. Lakin bir umutla romanı koşar adım bitirip de

bu tefsire kavuşmak isteyenleri uyarayım, o yazının bizatihi kendisi ciddi bir şerhe ve tefsire muhtaç. (Bu konuda Cem Akış ile hemfikir olmak da apayrı bir ayrıcalık!)

Öte yandan roman su gibi akıp giderken—kimileri bu akıcılığı kendi usulüyle çözecektir—kaotik bir İstanbul gününde tanıştığımız ve aşklarının akıbetini merak ettiğimiz **Duru ile Demir'in öyküsü** eşliğinde felsefeden edebiyata, anlambilimden siyasete, müzikten resme ve daha birçok odağa sivruluyor; kesintisiz bir düşünce fırtınasına maruz kalıyoruz.

Adının da çağrıştırdığı üzere "**barkodlu**" ve "**nağmeli**", sonuna minik bir "Aşk Sözlüğü" de kondurulmuş romanın, düne, çok daha öncelerine, âna dair, çağın kapıldığı türlü girdaplara ve yakın geleceğin ürkütücü muammasına dair çok katmanlı, çok boyutlu, çok göndermeli ve çokça emek isteyen bir okuma vadettiğini söylemem gerek.

Kırk yıllık yazı işçiliği

Sorulara geçmeden önce roman, öykü, deneme yazıları ve uzunca yıllar başarıyla yürüttüğü yayıncılığıyla tanıdığımız **Cem Akaş'tan** söz etmekte yarar var.

- Robert Kolej'i bitiren Cem Akaş, Boğaziçi Üniversitesi'nden kimya mühendisi diploması aldı, Columbia Üniversitesi'nde siyaset kuramı yüksek lisansı yaptı. Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü'nden "Collective Political Action in the Turkish Press, 1950-1980" başlıklı teziyle doktora derecesine sahip oldu.

Gerçeğin Öte Yanında adlı ilk öyküsünü 80'lerin havalı dergilerinden *Gergedan*'da yayımladı. Şık grafik düzeni, baskısı ve kağıdıyla, yirmi sayı yayımlanan ve bazı sayıları iki yüz sayfayı bulan derginin yayın yönetmeni Ömer Madra, yayın danışmanı ise Enis Batur idi.

Belki de bu şık girizgah, genç yaşta yolunu, yayınlarıyla ülkenin kültür-sanat ve edebiyat hayatına büyük katkılar yapan **Yapı Kredi Yayınları'na** düşürdü. Burada 12 yıl boyunca editörlük, genel yayın yönetmenliği ve yayın danışmanlığı yaptı. Cem Akaş, halen kitaplarının da yayımcısı olan bir başka dev markada, Can Yayınları'nda yayın yönetmeni olarak görev yapıyor.

Bu yüzden *Sözcüklerin Anlamı* vesilesiyle yaptığımız söyleşinin ilk kısmı, yayıncılık sektörüne ve o kaotik ortamdaki bir yazar-yöneticinin halet-i ruhiyesine dair oldu...

13 binden fazla yayınevi var. Bu sayı, halkı kitapla pek arası olmayan Türkiye için ne kadar gerekli? Bu nicelik, niteliğe de yansıyor mu?

Yayınevi sayısının çok olması, sektör olarak bakılırsa ölçek ekonomilerinden yararlanamamak anlamına geliyor; yani her küçük yayınevi pek çok maliyete bireysel olarak katlanmak zorunda kalıyor ve bazılarını da göze alamayacağı için ticari anlamda sekteye uğruyor. Öte yandan konsolidasyon, yani küçük

yayınevlerinin büyükler tarafından emilmesi de sakıncalar taşıyor, özellikle bağımsızlık ve tekelleşme açısından...

Avrupa ve ABD'yle karşılaştırıldığında bizdeki tablo atomizasyon düzeyinde. Bizdeki en büyük beş yayınevinin pazar payına baktığımızda gerçekten çok düşük kaldığını görüyoruz. Bunun kitabı okura ulaştırma, kalite, kitap fiyatlarını düşük tutma, kârlılık, yatırım ve sektörel büyüme açısından ciddi handikaplar doğurduğunu düşünüyorum.

Yazarlığın yanı sıra kitaplarla "okur" ve "seçici/yayına hazırlayan kişi" olarak da ilgileniyorsunuz. Bu üç paralel faaliyete dair hissiyatınız nedir?

"İnsanlar ne yazıyor?" sorusunun yanıtını yakından izlediğimi söyleyebilirim. Otuz yılı aşkın bir süredir yayıncılık yaptığım için bunun zaman içindeki değişimini de iyi kötü gözlemleme şansım oluyor. Bunun yazarlığıma etkisi sanıyorum dolaylı—ne yazmayacağımı daha net görüyorum diyelim. Bir de ister istemez insan sözcüklere yabancılaşmaya başlıyor tabii, zevk için okuyamaz oluyor, bir masumiyet kaybı.

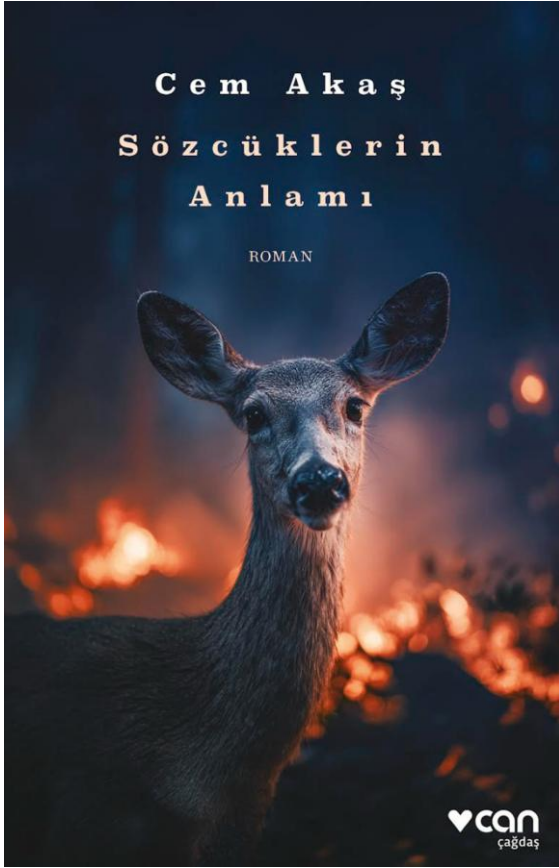
***Sözcüklerin Anlamı'*nda yapay zekadan da sıkça söz edilince sormadan edemedim; yapay zekayı gerçek bir çevirmen ya da yazar olarak görme bahtsızlığına erişecek miyiz?**

Yapay zeka, kullanıldığında işe yarayan bir araç ama yaratıcı bir benlik değil. İşleyiş ilkesi istatistiğe dayanıyor: "Bu sorunun gerçeğe benzer en olası yanıtı nedir?", "Bu bağlamda bu sözcükten sonra gelmesi en olası sözcük hangisidir?"

Elindeki devasa (ve giderek büyüyen) kaynakların bu mantıkla taranması sonucunda karşımıza çıkan yanıtlar, bizi bunların düşünülerek/tartılarak verildiğine ikna edecek kadar insansı artık, ama bu işin özünü değiştirmiyor. Yaratıcılığın işleyiş ilkesi bunun tam tersi—en az verilmiş yanıtı, takip etmesi

en az beklenen adıma odaklanan bir süreç aslında, benzeyene değil benzemeyene yönelen bir arayış.

Dolayısıyla yapay zeka teknolojisinin bu yönelimi değişmediği sürece bu anlamda korkacak pek bir şey yok. Asıl korkulacak şey, “Yapay zeka ürünü bir roman okumak istemem” diyecek insanların sayısının hızla azalacak olması. Diğer sanat alanları için de geçerli bu.

20. yüzyıl kehanetler yüzyılıydı ve o felaket öngörülleri birer birer hayata geçiyor. Ancak çoğunluk, *Sözcüklerin Anlamı*'nın da dikkat çektiği bu meselelerin abartıldığını düşünüyor.

Her şey gözümüzün önünde oluyor, kimsenin çocuğuna “Ben o zamanlar bilmiyordum” deme şansı yok. Türkiye özelinde bakarsak toplumsuzlaştırdık, başka birinin evinde iğreti misafir gibiyiz; kul olmayı kabullendik. Dünya genelinde bakarsak 1950’lerden 1970’lere izlediğimiz kapitalizm reklamı

yerini cehennem ateşine bıraktı, artık reklama gerek yok, makyaja gerek yok; tek adamların (ve kadınların) keyfi idaresinin norm hâline gelmesiyle dünya bambaşka bir sömürgeciliğe evriliyor.

Roman, okurunu yer yer bir *X Files* evrenine sokuyor. Bu romanın esin kaynakları nelerdi?

Hayatın kendisi demek doğru olur. Yapay zekanın yapay genel zekaya kontrolsüz bir biçimde evrildiği bir dünyadan esinlenmemek için eşek olmak gerekir.

Bu arada iyi bir yazarın ilham aldığı yazarlar da daima merak edilir...

Ne kadar saysam illa ki unuttuklarım olacaktır. Yine de aklıma gelenleri söyleyeyim... Calvino, Cortazar, Borges, Burgess, Barthelme, Asimov, Oğuz Atay, Feyyaz Kayacan, Vüs'at O. Bener, Tanpınar, Leyla Erbil, Clarice Lispector, Susan Sontag, Latife Tekin, Olga Tokarczuk, Georgi Gospadinov, Roberto Bolano, John DeLillo, Coetzee...

***Sözcüklerin Anlamı*'nın ilginç kurgu ve üslubu okur için sürpriz kalsın ancak zorlanması muhtemel okurlar için bir yazar yardımı da olmalı...**

Kitabın yapısı, sosyal medya akışının hayat akışına müdahale etme biçimi üzerine kurulu. Bu bölünmüş gerçeklik bizim yaşama biçimimiz oldu. Lakin okura ışık tutması amacıyla kitabın sonuna konan Whitbread imzalı “akademisyen makalesi parodisi”ni anlamak, romanın kurgusunu anlamaktan da zor olabilir.

Ortalama okurdan aldığım tepkiler, kısa süre içinde kitaptaki bu bölünme biçimine uyum sağladıkları yönünde. Önce hikayeyi okuyup sonra medya akışını okuyanlar var ama bu bana önce sade hamburger köftesini sonra soslu, peynirli, garnitürlü ekmeği yemek gibi geliyor.

Romanda yüreğe dokunan ifadeler var. Mesela *"Yaşamı kabul etmek gerek. Yaşamı kabul etmek için de ölümü kabul etmek gerek. Klişe gibi geliyor insana ama yapmak kolay değil"* alıntısı bana Rilke'yi hatırlattı. Sizce ölümün varlığını kabul etmenin zararsız ve kolay bir yolu var mı?

Dördüncü evre kanser olduğumu öğrendiğimde ve onkoloğum bana *"Sizin durumunuzda beş yıl bile yaşayan hastalarım oldu"* dediğinde ister istemez bu muhasebeye hızlıca giriştim. Kalan kısa kısmı nasıl yaşayacağıma, neleri yapıp neleri boşvereceğime, geride ne bırakacağıma, ailem için ne yapabileceğime hemen karar vermem gerektiğini düşünüyordum. Zor ve gizli gözyaşlı bir dönemdi.

Vardığım nokta şu oldu: Ben 53 yaşıma kadar kendimce iyi bir hayat yaşadım, mutlu bir insan oldum; bunu inkar edecek bir yola girmeme gerek yok, yaşadığım hayatı yaşamayı sürdürebilirim, çünkü ben oyum. Buna karar verebilmemi kolaylaştıran en önemli şey yine bir klişeydi: Sevdim ve sevildim. Herkes bu kadar şanslı değil. Kolay ve zararsız yol: Neden olsun ki?

***"... şehirler gerçeğin kurulduğu ve yok edildiği ana mekanlar olarak, insanlığın epistemolojik kurgusu açısından inanılmaz ölçüde düşündürücü bir rol oynuyor..."* ifadesi aslında romanın ana fikrine dair de bir ipucu barındırıyor bence. Bu ifade ile romanınızın varlık nedeni arasında doğrudan bir ilişki kurabilir miyiz?**

Güzel bir saptama. Varlık nedeni değilse bile varoluş biçimiyle ve gittiği yerle bir ilgisi olduğunu söyleyebiliriz. Görme biçimleri kadar bilme biçimleri de bizi bir tür olarak çeşitli yollara soktu tarih boyunca, sokmaya da devam edecek. Biz gözünü dikip bakan ve gören bir tür hâline geldik, oysa bu kaçınılmaz değildi. Tarihin önemli bir dönemini yan gözle bakarak, göz ucuyla görerek geçirdik çünkü, adını koymadan bilmeye değer verdik. Bunu değiştirdiğimizde her şeyimizi değiştirdik, nerede nasıl yaşadığımız başta olmak üzere; şehirlerin yapısı ve boşlukları da böyle değişti. Bugün o yapının içinde yepyeni bir görme ve bilme biçimine doğru ilerliyoruz, teknolojiyi organikleştirerek yapacağız bunu. O zaman şehirler de yeniden değişecek.

Son soru kitaba ve okumaya dair olsun: Okumak iyi kitapları bulma arayışı içermiyorsa anlamlı bir uğraş mıdır?

Schopenhauer der ki, *“İyi kitaplar okumanın önkoşulu kötü kitaplar okumamaktır: Hayat kısa.”* Buna tamamen katılmakla birlikte neyi sevmediğinizi bilmeden neyi sevdiğinize karar vermemek lazım bence; bunun için de bir süre çok sayıda kurbağa öpmeyi göze almak lazım, o yüzden “işin başında”yken nicelik nitelikten daha önemli, kıtlıktan çıkmış gibi okumak gerek, çeşit çeşit okumak gerek.